International Science Journal of Education & Linguistics
2026; 5(3): 44-53
https://isg-journal.com/isjel/
doi: 10.46299/j.isjel.20260503.06
ISSN: 2720-684X

INTERNATIONAL
SCIENCE GROUP

Дидактичний потенціал проблемного навчання в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»

Ірина Мозуль
кафедра теорії і методики початкової освіти Навчально-наукового інституту педагогіки і психології, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, м. Глухів, Україна
ORCID:0000-0002-8331-9011

Анотація: У статті досліджено дидактичний потенціал проблемного навчання в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» у початковій школі. Актуальність теми зумовлена потребою модернізації сучасного освітнього процесу відповідно до концепції Нової української школи, що передбачає формування в учнів ключових компетентностей, розвиток критичного мислення, пізнавальної активності та здатності до самостійного здобуття знань. Проаналізовано наукові підходи до визначення сутності проблемного навчання, особливостей організації проблемних ситуацій та їхнього впливу на розвиток особистості молодшого школяра. Визначено, що проблемне навчання сприяє активізації мислення учнів, формуванню дослідницьких умінь, розвитку логічного аналізу, навичок співпраці та внутрішньої мотивації до навчання. Особливу увагу приділено можливостям реалізації проблемного навчання під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ», зміст якого забезпечує міжпредметні зв'язки та створює умови для дослідження природних, соціальних, громадянських і здоров'язбережувальних явищ у їх взаємозв'язку. У статті наведено приклади використання проблемних ситуацій, дослідницьких завдань, навчальних експериментів, рольових ігор, спостережень та мініпроєктів у різних освітніх галузях інтегрованого курсу. Обґрунтовано роль учителя як організатора пізнавальної діяльності учнів і фасилітатора освітнього процесу. Встановлено, що ефективність проблемного навчання залежить від урахування вікових особливостей молодших школярів, добору навчального матеріалу, створення сприятливого емоційного середовища та організації активної взаємодії учнів. Зроблено висновок, що використання проблемного навчання в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» сприяє формуванню цілісного світогляду молодших школярів, підвищенню результативності навчання та розвитку ключових компетентностей, необхідних для успішної соціалізації та подальшого навчання.

Ключові слова: початкова школа; освітній процес; молодші школярі; учні 1–4 класів; здобувачі початкової освіти; інтегроване навчання; інтегрований курс «Я досліджую світ»; проблемне навчання; проблемний виклад навчального матеріалу.

1. Вступ

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується активним упровадженням компетентнісного підходу, орієнтованого на формування в учнів уміння самостійно здобувати знання, критично мислити, аналізувати інформацію та застосовувати її у практичній діяльності. У контексті реалізації концепції Нової української школи особливого значення набуває використання педагогічних технологій, які забезпечують активну пізнавальну діяльність учнів і сприяють розвитку їхньої дослідницької позиції.

Одним із базових компонентів змісту початкової освіти є інтегрований курс «Я досліджую світ», спрямований на формування в молодших школярів цілісного уявлення про природу, суспільство та взаємозв'язки між різними явищами навколишнього світу. Особливістю цього

курсу є інтеграція знань із різних освітніх галузей, що створює сприятливі умови для використання діяльнісних та дослідницьких методів навчання.

Ефективність вивчення інтегрованого курсу значною мірою залежить від організації навчальної діяльності учнів. Традиційні репродуктивні методи навчання не завжди забезпечують достатній рівень пізнавальної активності молодших школярів, тому актуальності набуває використання методів проблемного навчання, які стимулюють самостійний пошук знань, розвиток логічного мислення та формування дослідницьких умінь.

Одним із ефективних засобів активізації пізнавальної діяльності учнів є проблемний виклад навчального матеріалу, що передбачає створення проблемних ситуацій, які спонукають школярів до аналізу фактів, висування припущень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та формулювання власних висновків. Такий підхід дозволяє перетворити процес навчання на активну інтелектуальну діяльність, у якій учні виступають не пасивними споживачами готової інформації, а активними учасниками пізнання.

Проблема використання проблемного навчання у педагогічній теорії та практиці досліджувалася у працях українських і зарубіжних учених, зокрема І. Беха, Н. Бібік, Л. Височан, Т. Гільберг, Л. Коваленко, М. Остапчук, О. Савченко, Т. Фатьянової та інших. Науковці обґрунтовують значення проблемного навчання для розвитку пізнавальної активності учнів, формування їхньої самостійності та дослідницьких умінь.

Попри значну кількість наукових досліджень, питання використання проблемного викладу навчального матеріалу саме у процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі потребує подальшого теоретичного осмислення та методичного обґрунтування, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єкт дослідження – процес навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі.

Предмет дослідження – дидактичний потенціал проблемного навчання в процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі.

3. Ціль дослідження

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні дидактичного потенціалу проблемного навчання в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» у початковій школі.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

- проаналізувати наукові підходи до визначення сутності проблемного навчання в педагогічній теорії та практиці;
- розкрити психолого-педагогічні основи проблемного навчання у початковій школі;
- визначити дидактичний потенціал проблемного навчання в умовах інтегрованого курсу «Я досліджую світ»;
- охарактеризувати особливості використання проблемних ситуацій в освітньому процесі початкової школи;
- обґрунтувати педагогічні умови ефективної реалізації проблемного навчання на уроках курсу «Я досліджую світ»;
- визначити вплив проблемного навчання на розвиток пізнавальної активності, критичного мислення та дослідницьких умінь молодших школярів.

4. Аналіз літератури

Проблема використання проблемного навчання у сучасній педагогічній науці привертає значну увагу дослідників, оскільки цей підхід сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів,

формуванню їхньої самостійності та розвитку критичного мислення. У контексті реформування початкової освіти та впровадження концепції Нової української школи проблемне навчання розглядається як одна з ефективних педагогічних технологій, що забезпечує перехід від репродуктивного засвоєння знань до їх усвідомленого застосування.

Теоретичні засади організації освітнього процесу в початковій школі розкрито у працях українських учених. Зокрема, О. Савченко [15, 16] розглядає інтегроване навчання як важливий компонент сучасної початкової освіти, що забезпечує формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ і сприяє розвитку пізнавальної активності молодших школярів. Дослідниця наголошує на необхідності використання методів навчання, які спонукають учнів до самостійного пошуку знань і встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами природи та суспільства.

Психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості молодшого школяра досліджував І. Бех [1]. Учений підкреслює, що ефективність навчання значною мірою залежить від внутрішньої мотивації учнів та їх активної участі у процесі пізнання. Створення проблемних ситуацій в освітньому процесі сприяє формуванню інтересу до навчання, розвитку здатності до аналізу та узагальнення інформації.

Питання інтегрованого та діяльнісного навчання в початковій школі висвітлено у працях Т. Гільберг, С. Тарнавської, Н. Павич та З. Хитрої [5, 6], які обґрунтовують методичні підходи до реалізації інтегрованого курсу «Я досліджую світ» на засадах компетентнісного підходу. Автори наголошують на важливості організації освітнього процесу, у межах якого учні виступають активними учасниками навчальної діяльності, а проблемні завдання та дослідницькі методи сприяють формуванню цілісного світогляду та міжпредметних зв'язків.

Теоретичні та практичні аспекти інтегрованого навчання в початковій школі розкриваються у працях Т. Грицишиної [7], Л. Коваленко [9], П. Щербаня [20], а також у навчально-методичних посібниках, присвячених реалізації інтегрованого курсу «Я досліджую світ» [4, 14, 18]. Дослідники підкреслюють, що інтегроване навчання створює сприятливі умови для застосування проблемного навчання, оскільки передбачає розгляд природних, соціальних і громадянських явищ у взаємозв'язку.

Окремі аспекти використання проблемного навчання в початковій школі висвітлюються у працях сучасних українських дослідників. Зокрема, Т. Фатьянова [19] розглядає можливості використання проблемних ситуацій під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ», підкреслюючи їх значення для розвитку творчого потенціалу учнів. О. Лозова [11] досліджує дидактичні умови ефективного застосування проблемного навчання та наголошує на необхідності поєднання цього підходу з іншими методами активного навчання. Практичні аспекти реалізації проблемного навчання в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» розкриває М. Остапчук [13].

Важливий внесок у дослідження активізації пізнавальної діяльності учнів зробила Н. Бібік [2], яка обґрунтовує діяльнісний та інтерактивний підходи до організації навчання, підкреслюючи, що ефективне навчання можливе лише за умови активної участі учнів у пізнавальній діяльності. Розвиток навчальної мотивації молодших школярів у процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» досліджує Н. Никифорова [12], акцентуючи увагу на ролі активних методів навчання у формуванні стійкого інтересу до пізнання.

Проблемне навчання також розглядається як ефективний засіб формування критичного мислення та дослідницьких умінь молодших школярів. Зокрема, О. Закаблуковська [8] підкреслює значення інтегрованого навчання для розвитку здатності учнів аналізувати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та аргументовано висловлювати власну позицію. І. Скакальська [17] звертає увагу на можливості застосування технологій проблемного навчання у процесі формування громадянської компетентності учнів.

Методичні аспекти організації дослідницької діяльності учнів у процесі вивчення природничої складової інтегрованого курсу висвітлено у працях Л. Височан [3], яка

підкреслює значення спостережень, дослідів і практичної діяльності для розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Отже, аналіз наукової літератури засвідчує, що проблемне навчання є ефективною педагогічною технологією, яка сприяє розвитку пізнавальної активності учнів, формуванню дослідницьких умінь, критичного мислення та внутрішньої мотивації до навчання. Водночас недостатньо розкритим залишається дидактичний потенціал проблемного навчання саме в умовах інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що зумовлює актуальність подальших досліджень.

5. Методи дослідження

У процесі дослідження використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних методів. Зокрема, застосовано аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукової психолого-педагогічної літератури з проблеми проблемного навчання та особливостей його застосування в початковій школі. Це дало змогу розкрити сутність проблемного навчання та визначити його дидактичний потенціал у процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Метод порівняльного аналізу використано для зіставлення наукових підходів до організації проблемного навчання та визначення його ролі в активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. Метод систематизації та узагальнення педагогічного досвіду дав змогу виокремити умови ефективного застосування проблемного навчання в освітньому процесі початкової школи.

6. Результати дослідження

Аналіз педагогічної літератури та узагальнення досвіду організації освітнього процесу у початковій школі дають підстави стверджувати, що проблемний виклад матеріалу є ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності учнів. Його використання дозволяє створити умови для формування в молодших школярів дослідницьких умінь, розвитку логічного мислення та здатності самостійно здобувати знання.

Психологічні механізми ефективності проблемного викладу пояснюють, чому такі підходи стимулюють навчальну діяльність. Проблемні ситуації формують когнітивний дисонанс: учні відчувають, що їхніх знань недостатньо для вирішення завдання, що мотивує до активного пошуку нової інформації. Наприклад, під час обговорення явищ навколишнього світу учні стикаються з питаннями, чому тінь змінює свою довжину протягом дня, чому лід не тоне у воді або чому в різних країнах існують відмінні традиції святкування одного й того самого свята. Крім того, процес розв'язання проблеми активує позитивні емоції від відкриття нового, формуючи стійку внутрішню мотивацію та бажання самостійно мислити й аналізувати. У такому навчанні діти вчаться висувати власні гіпотези, аргументовано їх обговорювати та перевіряти через спостереження та прості досліди.

Проблемний виклад матеріалу передбачає створення на уроці ситуацій інтелектуального утруднення, які спонукають учнів до пошуку нових знань. Такі ситуації виникають, коли учні стикаються з явищами або фактами, що потребують пояснення, але не можуть бути розв'язані на основі вже наявних знань. Наприклад, у процесі вивчення природничих явищ учні можуть спостерігати, чому калюжі зникають після дощу, чому насіння проростає в темряві, але рослина спрямовується до світла, або як змінюється стан води при переході від заморожування до нагрівання в побутових умовах. У результаті виникає потреба у пошуку нової інформації та її осмисленні.

Розширення прикладів проблемних ситуацій допомагає показати багатогранність цього підходу. Під час вивчення теми про зміну пір року учні можуть обговорювати, чому люди носять різний одяг улітку та взимку. Аналіз природних явищ та поведінки людини стимулює формулювання власних висновків. При вивченні рослин проблемні ситуації можуть виникати

під час простих дослідів, наприклад, коли учні спостерігають, як рослини поглинають воду з барвником, або як змінюється випаровування води з різних поверхонь (скло, тканина, папір). Соціальні та культурні питання, такі як різні способи святкування або поведінка людей у групі, дозволяють дітям розвивати критичне мислення та усвідомлювати взаємозв'язки між явищами.

Особливо ефективним є використання проблемного викладу під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Зміст курсу передбачає дослідження явищ природи, суспільних процесів та взаємозв'язків між ними. Учні можуть спостерігати за природними явищами, проводити прості досліди, аналізувати результати спостережень і робити висновки. Під час обговорення екологічних проблем вони можуть аналізувати причини зникнення окремих видів тварин, вплив вирубки дерев на мікроклімат або засмічення шкільного середовища, а також пропонувати можливі шляхи його збереження, зокрема зменшення використання пластику чи організацію сортування відходів у класі.

Під час проблемного навчання учні активно залучаються до практичних дій. Наприклад, при вивченні теми про воду в природі діти організовують невеликі експерименти: наповнюють склянки водою, додають барвники або листочки рослин і спостерігають, як вода рухається. Додатково можуть проводитися спостереження за випаровуванням води з різних поверхонь або моделювання «дощу» у банці для пояснення кругообігу води. Під час обговорення результатів кожен учень висловлює власні припущення та намагається пояснити, чому спостереження відрізняються у різних випадках.

Інший приклад пов'язаний із соціальними та культурними аспектами: під час опанування теми про звички та поведінку людей учні створюють міні-опитування серед однокласників або проводять рольові ігри, щоб побачити, як різні фактори впливають на вибір поведінки. Додатково можуть моделюватися ситуації вирішення конфліктів у групі або створення правил класу, що сприяє розвитку навичок співпраці та відповідальності, а обговорення результатів допомагає дітям логічно мислити та формувати власні аргументовані висновки.

Проблемні завдання у природничій галузі можуть включати спостереження та експерименти. Наприклад, учні досліджують, як різні умови освітлення впливають на ріст рослин, або вивчають зміни стану води при нагріванні та охолодженні, також можуть аналізувати, чому деякі предмети тонуть, а інші залишаються на поверхні води, або як змінюється температура у різних умовах освітлення (сонце/тінь). Такі вправи дозволяють дітям формулювати гіпотези, спостерігати, порівнювати результати та робити власні висновки. Ще один варіант – дослідження сезонних змін у природі, коли учні збирають дані про температуру, кількість опадів чи поведінку тварин і намагаються пояснити закономірності.

Громадянська та історична галузь – у цих сферах проблемний виклад може проявлятися через рольові ігри, моделювання суспільних ситуацій та аналіз історичних подій. Наприклад, учням пропонується відтворити сцени з життя громади у різні історичні періоди та обговорити, як люди приймали рішення у складних обставинах. Також можливі ситуації аналізу прав і обов'язків громадян через розгляд проблемних кейсів або обговорення того, як діяти у випадку порушення правил у шкільному середовищі, або вони можуть вивчати права та обов'язки громадян, аналізуючи різні соціальні ситуації та пропонуючи шляхи вирішення конфліктів у класі чи школі.

Проблемні завдання з соціальної освітньої галузі спрямовані на розвиток навичок спілкування, співпраці та емпатії. Учні можуть працювати у групах над соціальними проєктами – створювати плакати про дружбу та взаємоповагу, проводити опитування серед однокласників про взаємодію у команді, розігрувати ситуативні ігри для пошуку рішень конфліктів, а також моделювати ситуації «ідеального класу» з обґрунтуванням правил поведінки, що допомагає дітям усвідомлювати вплив поведінки на оточення та формує соціальні компетентності.

Проблемні вправи і завдання у сфері здоров'язбереження можуть поєднувати пізнання з практичними діями. Наприклад, учні можуть досліджувати, як різні фізичні активності впливають на пульс та самопочуття, або аналізувати, чому важливо дотримуватися правил гігієни. Додатково можуть проводитися порівняння впливу режиму сну на працездатність або створення міні-проєктів про здорове харчування з аналізом раціону. Такі вправи не лише стимулюють мислення та практичні навички, а й допомагають інтегрувати знання з різних сфер, сприяючи формуванню цілісного світогляду у молодших школярів. Вони також демонструють, як проблемний виклад навчального матеріалу поєднує теоретичне пізнання з практичною діяльністю, заохочуючи дітей до активного навчання.

Означені активності не лише стимулюють мислення, а й сприяють емоційному залученню, адже учні радіють від відкриття нових закономірностей, обговорюють цікаві спостереження з друзями та відчувають власну значущість у процесі навчання. Вчитель у цей час виступає в ролі фасилітатора, допомагає структурувати спостереження та підтримує обговорення, не нав'язуючи готових відповідей. Крім того, інтеграція таких практичних вправ з обговоренням та колективною роботою розвиває у здобувачів освіти вміння співпрацювати, слухати інших і поважати різні точки зору. Учні навчаються знаходити компроміси та формулювати спільні висновки, що є цінним досвідом для подальшого навчання та соціальної взаємодії.

Роль педагога у проблемному навчанні є ключовою, оскільки вчитель створює ситуації, які є цікаві та доступні для дітей, спрямовує їхню увагу, допомагає формулювати запитання і заохочує пошук власних рішень, не даючи готових відповідей. У цьому контексті доцільним є використання проблемних запитань типу «що буде, якщо…», аналізу суперечливих тверджень або організації дискусій на основі результатів дослідів. Під час роботи учитель організовує обговорення, підтримує діалог між учнями та допомагає структуровано осмислювати результати дослідів і спостережень. Важливо також адаптувати проблемні ситуації до вікових особливостей учнів і рівня їхньої підготовки.

Взаємодія учнів під час проблемного навчання розвиває комунікативні навички та вміння співпрацювати. Робота в малих групах або парах дозволяє обговорювати результати спостережень, спільно шукати відповіді та формулювати аргументовані висновки. Подібні взаємодії сприяють розвитку емпатії, уважного слухання та поваги до думки інших, а діти отримують досвід колективного мислення та оцінки різних точок зору.

Ефективність використання проблемного викладу матеріалу значною мірою залежить від дотримання певних дидактичних умов – врахування вікових особливостей дітей, наочності матеріалів, організації активної взаємодії та методичної підготовки вчителя. Учні, які працюють у малих групах або парах під час виконання дослідницьких завдань, демонструють більш високий рівень співпраці та креативності. Це узгоджується з положеннями вітчизняних учених (Н. Бібік, О. Лозової, О. Савченко, Т. Фатьянової та ін.), які підкреслюють значення активної пізнавальної діяльності учнів, інтерактивних і проблемно-пошукових методів навчання та їхню роль у формуванні самостійного мислення й пізнавальних умінь молодших школярів.

Інтеграція проблемного навчання з іншими освітніми технологіями робить його ще ефективнішим. Такий спосіб організації учнівської діяльності вдало поєднується з дослідницьким та проєктним навчанням, допомагає формувати компетентності XXI століття, зокрема критичне мислення, самостійність, творчість, уміння працювати у команді. Здобувачі освіти навчаються переносити знання у нові контексти, що підвищує їхню гнучкість мислення та готовність до вирішення нестандартних завдань.

Емоційно-мотиваційний аспект проблемного навчання заслуговує окремої уваги. Проблемні ситуації стимулюють цікавість, формують позитивне ставлення до навчання та розвивають наполегливість у пошуку відповідей. Учні отримують задоволення від відкриття нового і усвідомлюють власні досягнення, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації та активної позиції в освітньому процесі.

Таким чином, проблемний виклад навчального матеріалу є ефективним засобом формування пізнавальної активності, дослідницьких умінь, логічного мислення та комунікативних компетентностей у молодших школярів. Його використання під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» сприяє підвищенню інтересу до навчання, розвитку навичок самостійного здобуття знань та здатності застосовувати їх у нових ситуаціях, що дозволяє значно підвищити ефективність освітнього процесу та формувати активну позицію учнів у навчанні.

Ефективність використання проблемного викладу матеріалу значною мірою залежить від дотримання певних дидактичних умов: врахування вікових особливостей дітей, наочності матеріалів, організації активної взаємодії та методичної підготовки вчителя. Учні, які працюють у малих групах або парах під час виконання дослідницьких завдань, демонструють більш високий рівень співпраці та креативності. Це узгоджується з положеннями вітчизняних учених (Н. Бібік [2], О. Лозова [11], О. Савченко [15, 16], Т. Фатьянова [19] та ін.), які підкреслюють значення активної пізнавальної діяльності учнів, інтерактивних і проблемно-пошукових методів навчання та їхню роль у формуванні самостійного мислення й пізнавальних умінь молодших школярів.

Інтеграція проблемного навчання з іншими освітніми технологіями робить його ще ефективнішим. Такий спосіб організації учнівської діяльності вдало поєднується з дослідницьким та проєктним навчанням, допомагає формувати компетентності XXI століття, зокрема критичне мислення, самостійність, творчість, уміння працювати у команді. Здобувачі освіти навчаються переносити знання у нові контексти, що підвищує їхню гнучкість мислення та готовність до вирішення нестандартних завдань.

Емоційно-мотиваційний аспект проблемного навчання заслуговує окремої уваги. Проблемні ситуації стимулюють цікавість, формують позитивне ставлення до навчання та розвивають наполегливість у пошуку відповідей. Учні отримують задоволення від відкриття нового і усвідомлюють власні досягнення, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації та активної позиції в освітньому процесі.

Таким чином, проблемний виклад навчального матеріалу є ефективним засобом формування пізнавальної активності, дослідницьких умінь, логічного мислення та комунікативних компетентностей у молодших школярів. Його використання під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» сприяє підвищенню інтересу до навчання, розвитку навичок самостійного здобуття знань та здатності застосовувати їх у нових ситуаціях, що дозволяє значно підвищити ефективність освітнього процесу та формувати активну позицію учнів у навчанні.

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

Перспективи подальших досліджень у межах окресленої проблематики можуть бути пов’язані з розробленням, теоретичним обґрунтуванням та практичною апробацією методичних рекомендацій щодо використання проблемного навчання в різних освітніх галузях інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Особливої уваги потребує створення системи завдань і навчальних ситуацій проблемного характеру, які враховують вікові особливості молодших школярів, рівень їхньої пізнавальної активності та навчальної підготовки.

Актуальним напрямом подальших досліджень є також вивчення ефективності різних типів проблемних ситуацій (пізнавальних, практичних, дослідницьких, комунікативних) у процесі навчання учнів початкової школи, а також визначення умов їхньої результативності в межах конкретних тем інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Важливим перспективним напрямом є дослідження інтеграції проблемного навчання з іншими інноваційними педагогічними технологіями, зокрема проєктним, дослідницьким, інтерактивним та діяльнісним навчанням. Така інтеграція потребує окремого науково-

методичного обґрунтування та аналізу її впливу на формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів.

Окремої уваги заслуговує емпіричне дослідження впливу проблемного навчання на рівень пізнавальної активності, мотивації до навчання, розвиток критичного мислення та сформованість дослідницьких умінь учнів початкової школи в умовах реального освітнього процесу.

8. Висновки

Проведений аналіз наукової літератури та узагальнення педагогічного досвіду дають підстави стверджувати, що проблемне навчання є ефективною педагогічною технологією, яка суттєво активізує пізнавальну діяльність учнів початкової школи та сприяє формуванню їхньої навчальної самостійності.

Встановлено, що використання проблемних ситуацій в освітньому процесі забезпечує розвиток логічного та критичного мислення, формування дослідницьких умінь, уміння висувати гіпотези, аналізувати інформацію та робити обґрунтовані висновки. Особливо значущим є застосування проблемного навчання під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ», зміст якого створює природні умови для дослідницької та практико-орієнтованої діяльності учнів.

Доведено, що ефективність проблемного навчання значною мірою залежить від методичної підготовки вчителя, уміння конструювати проблемні ситуації, добору змісту навчального матеріалу та організації активної пізнавальної взаємодії учнів в освітньому процесі. Важливу роль відіграє також врахування вікових особливостей молодших школярів і забезпечення поступового ускладнення навчальних завдань.

Отже, проблемне навчання є важливою умовою підвищення ефективності і результативності вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ», оскільки сприяє не лише засвоєнню знань, а й формуванню в учнів здатності до самостійного пізнання навколишнього світу, розвитку дослідницького мислення, творчої активності та навчальної мотивації.

Список літератури:

1) Бех, І. Д. (2021). Психолого-педагогічні засади формування пізнавальної активності молодших школярів. *Педагогіка і психологія*, (3), 5–14.

2) Бібік, Н. М. (ред.). (2019). *Нова українська школа: порадник для вчителя*. Київ: Літера ЛТД.

3) Височан, Л. М. (2014). *Методика викладання природознавства: курс лекцій: навчально-методичний посібник для студентів ОКР «Бакалавр» галузі знань 0101 Педагогічна освіта напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта*. Івано-Франківськ: НАІР.

4) Воронцова, Т., Пономаренко, В., Хомич, О., Гарбузюк, І., & Андрук, Н. (2019). *Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу*. Київ: Алатон.

5) Гільберг, Т., Тарнавська, С., & Павич, Н. (2020). *Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу*. Київ: Генеза.

6) Гільберг, Т., Тарнавська, С., Хитра, З., & Павич, Н. (2020). *Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу*. Київ: Генеза.

7) Грицишина, Т. І. (2022). Інтегроване навчання в початковій школі: теоретичні основи та практична реалізація. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*, (65), 112–119.

8) Закаблуковська, О. О. (2023). Формування критичного мислення молодших школярів у процесі навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Психологія і педагогіка*, (4), 78–85.

9) Коваленко, Л. А. (2020). Особливості викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, (2), 134–139.

10) Концепція Нової української школи. (2016). Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf

11) Лозова, О. М. (2023). Дидактичні умови ефективного використання проблемного навчання в початковій школі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*, (3), 88–94.

12) Никифорова, Н. І. (2024). Розвиток навчальної мотивації учнів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*, (1), 99–106.

13) Остапчук, М. (2022). Проблемне навчання в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»: практичні аспекти реалізації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (5), 67–74.

14) Рославець, Р., Пріма, Д., & Орлова, С. (2022). *Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича, соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь) у початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів ОПП «Початкова освіта»*. Луцьк: ПП Іванюк В. П.

15) Савченко, О. Я. (2012). *Дидактика початкової освіти*. Київ: Грамота.

16) Савченко, О. Я. (2020). Інтегроване навчання в Новій українській школі: концептуальні засади. *Початкова школа*, (10), 5–10.

17) Скакальська, І. (2025). Технологія проблемного навчання громадянської освіти. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти*, 1(5), 607–615. URL: https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.20317

18) Тимофєєва, І. Б. (2022). *Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь): навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «Бакалавр» спеціальності 013 Початкова освіта*. Маріуполь: МДУ.

19) Фатьянова, Т. О. (2024). Особливості застосування технології проблемного навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Acta Paedagogica Volynienses*, (2), 49–53. URL: https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.8

20) Щербань, П. (2025). Інтегроване навчання: виклики та можливості. *Інтегроване навчання в Новій українській школі: ефективні підходи та інструменти реалізації: збірник матеріалів регіональної науково-практичної інтернет-конференції*, с. 51–54. Житомир: КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР.

The didactic potential of problem-based learning in the integrated course «I explore the world»

Iryna Mozul
Department of Theory and Methods of Primary Education, Educational and Research Institute of Pedagogy and Psychology, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Hlukhiv, Ukraine
ORCID:0000-0002-8331-9011

Abstract: The article examines the didactic potential of problem-based learning in the integrated course «I Explore the World» in primary school. The relevance of the topic is determined by the need to modernize the contemporary educational process in accordance with the concept of the New Ukrainian School, which presupposes the formation of key competencies in pupils, the development of critical thinking, cognitive activity and the ability to acquire knowledge independently. Scientific

approaches to defining the essence of problem-based learning, the features of organizing problem situations and their impact on the development of the primary school pupil's personality are analyzed. It is established that problem-based learning contributes to the activation of pupils' thinking, the formation of research skills, the development of logical reasoning, collaboration skills and intrinsic motivation for learning. Special attention is given to the possibilities of implementing problem-based learning in the study of the integrated course «I Explore the World», the content of which ensures interdisciplinary links and creates conditions for exploring natural, social, civic and health-preserving phenomena in their interrelation. The article provides examples of the use of problem situations, research tasks, educational experiments, role-playing activities, observations and mini-projects across different educational domains of the integrated course. The role of the teacher as an organizer of pupils' cognitive activity and a facilitator of the educational process is substantiated. It is determined that the effectiveness of problem-based learning depends on consideration of the age characteristics of younger schoolchildren, the selection of educational material, the creation of a supportive emotional environment and the organization of active interaction among pupils. It is concluded that the use of problem-based learning in the integrated course «I Explore the World» contributes to the formation of a holistic worldview in primary school pupils, increases learning effectiveness and develops key competencies necessary for successful socialization and further education.

Keywords: elementary school; educational process; younger schoolchildren; pupils of 1–4 grades; primary education learners; integrated learning; integrated course «I Explore the World»; problem-based learning; problem-based instruction; problem-based presentation of learning material.